

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 47, godina XXIV
maj, 2019. [str. 53-69]

© Monos 2019

Šta se zaista desilo na Zečevom gaju?

Edin Šaković

Neki novi podaci i saznanja

U članku se govori o događajima koji su se zbili od 23. do 25. maja 1992. godine na lokalitetu Zečev gaj, na tromeđi naselja Stjepan Polje, Malešići i Lendići. Na osnovu nekih prethodno nepoznatih i neiskorištenih historijskih izvora, te iskaza većeg broja svjedoka i neposrednih sudionika, autor iznosi više novih podataka i saznanja, korigirajući neke od prethodnih zaključaka iznesenih u članku koji je objavljen u 43. broju "Gračaničkog glasnika" (u maju 2017.). Poseban naglasak se daje na događaje od 23. maja (pogibija Džemala Bašića, izvlačenje njegovog tijela i sukob s naoružanim srpskim ekstremistima, te zaposjedanje zaseoka Ahmići), kao i na sudbonosni pokret Manevarskog voda TO RBiH Gračanica oko podneva 25. maja, koji je, kako to ovaj rad nedvojbeno pokazuje, uslijedio *na osnovu primljenog naređenja*, a ne samoinicijativno. U radu su također bliže prikazane okolnosti stradanja (pogibije i ranjavanja) pripadnika TO RBiH, te okvirno data rekonstrukcija događaja koji su se u tom vremenu desili u rejonu Zečevog Gaja.

Ključne riječi: Zečev gaj; 23. – 25. maj 1992.; Gračanica, Lendići, Ahmići, Malešići, Stjepan Polje; Agresija na Bosnu i Hercegovinu; Teritorijalna odbrana RBiH; TO RBiH; borba; odbrana; nova saznanja; dopune; ispravke.

U 43. broju "Gračaničkog glasnika", koji je tematski posvećen obilježavanju 25. godišnjice od početka agresije i borbi za odbranu Gračanice, odnosno događajima koji su se majskih dana 1992. godine zbili na tromeđi Malešića, Stjepan Polja i Lendića – objavljen je i rad autora ovog priloga, pod naslovom "Šta se zaista desilo na Zečevom gaju".¹ U narednih godinu i pol dana, autor

---

1 Edin Šaković, Šta se zaista desilo na Zečevom gaju? Osvrt na

je došao do nekih novih izvora, a time i do podataka koji u značajnoj mjeri upotpunjuju dosadašnja saznanja, ali i korigiraju neke od ranije iznesenih zaključaka.

Ovaj prilog, u tom smislu, jeste dopuna sa korekcijama naprijed spomenutog rada.²

IZVORI

Kada su u pitanju novi izvori, na prvome mjestu treba spomenuti dokumente Općinskog biroa za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, koji se odnose na stradanje osoba od 25. maja 1992. godine. Radi se o zapisanim i dokumentiranim izjavama neposrednih svjedoka, prikupljenim uglavnom tokom ljeta i rane jeseni 1992. godine, dakle neposredno nakon dešavanja od 25. maja. Pojedine izjave su uzete i kasnije, u toku 1993. i 1994. godine – ali u svakom slučaju, u dosta bliskom vremenu od događaja o kojima pišemo.³

Uz ovu dokumentaciju, jednako korisne su i zapisane izjave pronađene u fragmentarno sačuvanoj dokumentaciji Radio Gračanice.⁴ Riječ je o iskazima pripadnika Interventnog voda TO RBiH Malešići, te Salke Hasića iz Malešića, koji je neposredno učestvovao u razmjeni i preuzimanju tijela poginulih boraca u rejonu Zečeva gaja. Izjave je zabilje-

žio Omer Delić, novinar Radio Gračanice, početkom juna 1992. godine, svega nekoliko dana od navedenih događaja. Delić ih je koristio i djelomično citirao u neobjavljenom rukopisu “Malešići u odbrambenom ratu”, iz kojeg je jedan fragment (o dešavanjima od 23./25. maja 1992.) objavljen u 43. broju “Gračaničkog glasnika”⁵

U prethodnom radu, autor se djelomično referirao i na video-materijal, odnosno neke kamerom zabilježene izjave neposrednih sudionika i svjedoka, uzete za potrebe snimanja dokumentarnog filma o Hajrudinu Džebi Bajbazi. Ovaj film, pod naslovom: “Bajbaga – heroj bez ordenja”, autora Sejde Mejremića (produkcija: Fondacija “Pravda”, Sarajevo), premijerno je prikazan 2018. godine, u okviru obilježavanja Dana odbrane općine Gračanica, a cjelokupan sirovi materijal autor filma je ustupio autoru ovoga članka, uključujući snimljene izjave i intervju sa ukupno 45 osoba, među kojima su i mnogi od neposrednih učesnika borbi na području Zečevog gaja od 23. i 25. maja 1992. godine. Radi se, inače, o veoma obimnom materijalu, u okviru kojeg sami iskazi i intervjui traju više od 20 sati.⁶

Naposlijetku, autor je, nakon zaključenja ili objavljivanja prethodnog rada, razgovarao

borbe 25. maja 1992. kroz svjedočanstva neposrednih učesnika. Gračanički glasnik, XXII/43, 2017., 59-80.

2 U nastavku teksta koristit ćemo referencu *prethodni rad*.

Neka od novih saznanja su, inače, u kraćim crtama već prezentirana, u monografiji Malešića, napisanoj u koautorstvu s prof. dr. Omerom Hamzićem (*Malešići: historijska monografija*. Gračanica: Monos, 2018., 338-348), te u radu o Patriotskoj ligi Gračanice, napisanom u koautorstvu s mr. sc. Rusmirom Djedovićem i Huseinom Serhalićem (*O formiranju i djelovanju Patriotske lige BiH na području općine Gračanica*, Gračanički glasnik, XXIII/45, 2018., 59-87).

3 Dokumentacija Biroa se čuvala u arhivi općine Gračanica, odakle je, sa drugom građom iz razdoblja 1992.-1995., prebačena u Arhiv Tuzlanskog kantona Tuzla (fond Skupština opštine Gračanica, serija 7 – ratna dokumentacija 1992.-1995.); autor posjeduje fotokopije dokumenata.

4 Riječ je, zapravo, u različitom pisanom materijalu, uglavnom bezvrijednom, koji se čuvao sa inventarom i predmetima namijenjenim otpisu. Uočivši dokumente koji se odnose na period 1992.-1995. (među kojima i navedene izjave), autor ih je izdvojio i sačuvao, s obzirom na značaj ovoga razdoblja, kao i važeće propise o arhivskoj građi koji nalažu posebnu vrstu brige za dokumente iz navedenog perioda.

5 Omer Delić, *Neke dileme oko pokušaja zauzimanja utvrđene kote Zečev gaj*, 25. 5. 1992., Gračanički glasnik, XXII/43, 2017., 41-45.

6 Planirano je da se ovaj materijal, nakon odgovarajuće obrade i razvrstavanja, pohrani u Spomen-zbirci 1992.-1995. općine Gračanica, čije je osnivanje planirano u okviru aktivnosti BKC-a i Zavičajne muzejske zbirke u Gračanici.

SPISAK NESTALIH /POGINULIH/ LICA U ČETI				
1.Šako	/Omer/	Asim		komandir voda
2.Hankušić	/Omer /	Vahid		komandir odjeljenja
3.Memić	/Sejdo /	Šaban		komandir odjeljenja
Gore navedena lica su poginula 25.05.1992.god. u 14.časova				
1.Duraković	/Murat/	Nermin		komandir čete
2.Hasić	/ ~~Osman~~ /	Omer		komandir odjeljenja
3.Mujagić	/Hasan/	Hasan		vojniki
4.Okić	/Nehmed/	Smajo		vojniki
5.Delić	/Ibrahim/	Suvad		komandir voda
6.Delić	/Šemse/	Husejn		vojniki
7.Dogdić	/Hasiba/	Sead		vojniki
8.Dogdić	/Ahmeta/	Mirzet		vojniki
9.Buljubašić	(OSMANA)	Osman		kurir u reonskom štabu
Gore navedena lica su ranjena 25.05.1992.god. u 14.časova.				
KOMANDA ČETE				

Spisak stradalih boraca čete TO Malešići

sa još nekima od neposrednih sudionika, koji su pružili dodatna obavještenja i korekcije.

ŠTA SE DESILO 23. MAJA?

Ovoga dana je, kako je poznato, i započeo lanac sudbonosnih događaja na tromeđi Lendića, Stjepan Polja i Malešića, nakon dvostrukog, uzastopnog otvaranja vatre s područja Zečeva gaja i istočnog dijela Ahmića na Malešiće i Stjepan Polje (19. i 21. maja). O tome šta je prethodilo i šta se sve dešavalo 23. maja, vrijedan je izvor izjava Fikreta A. Ibriševića iz Stjepan Polja.⁷ On se 22. maja nalazio na straži na Breziku, između Stjepan Polja i Zečeva gaja, kada se pojavio “neki momak koga su zvali Hodža, bio je rodom iz Zenice”, zatraživši da neko od prisutnih krene s njim u izviđanje, u pravcu štale (košare) u vlasništvu Ibrahima Ibriške Mejremića, iza

koje su se, po pretpostavci, nalazili neprijateljski položaji.⁸ Na Hodžin poziv, javio se Fikret. Kad su stigli do štale, Hodža je upozorio Fikreta da je ista minirana i da prenese suborcima “da ne idu tamo i ne diraju ništa”. Po povratku, Hodža je s trojicom suboraca iz svoje jedinice odlučio, radi izviđanja, sići u same Ahmiće, a njima se pridružio i Fikret. Sišli su u zaselak, te ušli u prvu kuću, u kojoj su zatekli pet osoba. Hodža je, radi ispitivanja, troje prevezao do komande TO u Malešićima, dok je po preostalo dvoje trebalo da stine automobil. No, “komanda TO Malešići nije ih htjela primiti, pa su ih morali vratiti nazad”. Vrativši se u Stjepan Polje, Fikret je obavijestio svog komandira da je štala minirana, a ovaj je upozorenje prenio ostalim pripadnicima TO RBiH. Ali ono, kako i Fikret primjećuje, nije stiglo do svih.

7 Izjava je sačuvana u dokumentaciji Biroa za istraživanje rata i ratnih stradanja, a zabilježena je 26. VII. 1994. godine.

8 Spomenuti “Hodža” je po svemu sudeći Akif Čelenka zvani Hodža, rodom iz okoline Zenice, pripadnik Interventnog voda TO Malešići, kojim je zapovijedao Osman Mehić Tucko. On je na ove prostore stigao zajedno sa Tuckom, a obojica su ranije bili u hrvatskim oružanim snagama, gdje su prošli obuku i stekli izvjesno vojno iskustvo (v. Omer Hamzić, Edin Šaković, *Malešići: historijska monografija*, 341, nap. 54).

Sutradan ujutro, 23. maja, Džemal Bašić Gema i Vahidin Mejremić su, ne znajući za prethodno izdato upozorenje, otišli do navedene štale (po svoj prilici samovoljno). Otvorajući vrata, Bašić je aktivirao minu iznenađenja, pri čemu je smrtno stradao, dok se Mejremić, ranjen, uspio izvući. Ibrišević navodi dalje u svom iskazu da se našao kod kuće u trenutku kada su dva dječaka došla obavijestiti sanitet. Kad je čuo šta se zbilo, odmah je izašao na područje Brezika, gdje se ubrzo pojavio i Interventni vod TO Stjepan Polje, pod komandom Hajrudina Džebe Bajbage. *“Tada smo se samovoljno organizovali da izvučemo Džemala”,* navodi u izjavi Ibrišević. *“Samovoljno su krenuli bez znanja komande frontalnom borbom, po Bajbabinom nalogu. Tu su bila tri voda, otprilike 70% ljudi koji su bili na liniji toga dana”.*

Nakon što su se sa linija približili na oko 70 m do štale, dogovorili su raspored, te prišli u blizinu; tu im se priključio i Interventni vod iz Brijesnice, kojeg je predvodio Samir Mehinović.⁹ Svjedok dalje navodi kako su pristupili tijelu poginulog Bašića, te ga izvukli. Ibrišević je nastavio dalje, pužući kroz travu, u pravcu agresorskih položaja, skupa s borcem iz Malešića (Golaća) po nadimku Čibo. Došavši do jednog panja, vidjeli su neprijateljski položaj na kome se nalazio “trocjevac” (protuavionski top), a potom se povukli natrag do košare i obavijestili suborce. Tada su se dogovorili da pokušaju uništiti oruđe. U tom pravcu krenulo je petnaestak ljudi, među njima i sam svjedok, zatim neki mladić iz Velike Brijesnice sa snajperom, te borac po nadimku Hasko iz Brijesnice, koji je

nosio “zolju”.¹⁰ Kada je pokušao opaliti, “zolja” je zakazala; u razmjeni vatre s neprijateljskim vojnicima, do koje je došlo, Hasko je ranjen. Zbog snažne mitraljeske vatre, grupa se povukla, zatraživši pojačanje od komandira čete TO iz Stjepan Polja, Ibrahima Čamdžića zvanog Tale. *“Pojačanje je ubrzo došlo”,* navodi Ibrišević, *“ali je iz Gračanice iz komande došlo naređenje da se povučemo, pa smo se i povukli. Povukli smo se nazad oko 100 metara i tu formirali liniju.”*

Spomenuti Hasko je svakako Hasan M. Hadžić iz Velike Brijesnice; u dokumentima Općinskog biroa za istraživanje rata i ratnih stradanja nalazi se i dokument vezan za njegovo ranjavanje, u kojem stoji da je mitraljeskim rafalom pogođen u nogu i ruku; izvukli su ga Samir Mehinović i još jedan suborac.¹¹

Vidljivo je, dakle, da je 23. maja, nakon izvlačenja tijela Džemala Bašića *ipak došlo do borbi na Zečevom gaju*, tačnije na njegovom istočnom dijelu, gdje su se nalazile četiri kuće s pratećim objektima (dio Ahmića u pravcu Lendića).¹² Vidljivo je, također, da je Interventni vod TO iz Brijesnice stigao na ovo područje još 23. maja. Upad u Ahmiće, koji je odmah zatim uslijedio, može se shvatiti i kao očekivana reakcija: ako je pravac s platoa Zečeva gaja bio pokriven vatrom, napad s boka, kroz sam zaselak, bio je jedina opcija. Kao što je poznato, u tome je vodeću ulogu imao Interventni vod iz Stjepan Polja, pod komandom Hajrudina Džebe Bajbage, koji je organizacijom napada iskazao i određen smisao za vojnu taktiku – tim više što je zatražio i pomoć od čete TO Malešići, čiji su pripadnici u Ahmiće upali iz pravca sjevera.¹³ Na tom

9 U svojoj izjavi Sejdi Mejremiću, Samir Mehinović navodi da je u Stjepan Polje, 23. maja, došao na poziv Bajbage, koji ga je obavijestio da su dvojica boraca stradala (video-materijal Sejde Mejremića).

10 Jednokratni protuoklopni raketni bacač M80.

11 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-17/1-92, Predmet: Hadžić /Mehmeda/ Hasan, 20. 09. 1992.).

12 Radilo se o tri kuće familije Vasić, te kući Vlajka Đurića; taj dio Ahmića u narodu se nazivao i *Vasići*.

13 Kako je u prethodnom radu navedeno, Nermin Duraković, tadašnji komandir čete u Malešićima (koji je po naredbi OpŠTO preuzeo komandu svega par dana ranije, poslije povratka Manevarskog voda TO, u kome je bio instruktor, s obuke u Hrvatskoj), u svojoj izjavi ističe da je sa svojim ljudima na Ahmiće krenuo na traženje Baj-

Na Zečevom gaju se još uvijek uočavaju ostaci agresorskih rovova...

pravcu nije bilo nikakvog otpora, jer su se naoružani Srbi povukli u jugoistočni dio zaseoka, prema Lendićima, dok je stanovništvo bilo uglavnom već iseljeno.¹⁴

Ukratko, može se zaključiti da je ovladavanje zaseokom Ahmići ipak bilo opravdano, jer su neprijateljske snage sa prethodno uočenog položaja (kod tzv. Mikine kuće) natjerane na povlačenje. Iстина, bitan motiv u napadu na ovaj zaselak bilo je Bašičevo stradanje, koje je izazvalo šok i ogorčenje među njegovim sumještanima i poznanicima, pa je i zaposjedanje Ahmića bila neka vrsta osвете i odmazde.¹⁵ “Tamna mrlja” tog dana bilo je uništavanje i paljevina nekoliko

kuća u Ahmićima. Kako je i u prethodnom radu spomenuto, do oštećenja i požara na pojedinim objektima došlo je usljed eksplozije ručnih granata (prutuoklopnih), koje su pojedini pripadnici Bajbaginog voda u nastupanju ubacivali u napuštene kuće. Usljed eksplozije jedne neoprezno bačene granate i sam Bajbaga je tada povrijeđen, kada se na njega obrušio zid.¹⁶ Ali neki objekti su ipak i namjerno zapaljeni, iako je Bajbaga, kako navode neki njegovi suborci, uoči napada na Ahmiće zabranio pripadnicima svog voda da ulaze u kuće i pljačkaju, a ujedno ih je upozorio i na postupak prema zarobljenicima.¹⁷ Izgleda da ni njegov autoritet nije odvratio

bage, pri čemu nije bilo vremena ni mogućnosti da se o svemu obavijesti RjŠTO Malešići u udaljenim Hamzićima (izjava zabilježena u Malešićima 2. IV. 2017.). To potvrđuje i izjava Suvada Delića, komandira voda u četi TO Malešići, koji navodi da im je pred početak akcije u komandi rečeno da “mi podržavamo Bajbaga” (video-materijal Sejde Mejremića).

14 Kao što je ranije navedeno, pripadnici TO R BiH su u Ahmićima zatekli svega osam mještana. Radilo se o civilima, koji su automobilom evakuirani do Malešića, gdje su ih u komandi RjŠTO prisutni oficiri kroz razgovor ukratko ispitali. Među “zarobljenicima” je, inače, bio i pokojni Vojslav Vojo Bašić, učitelj, sa porodicom; on je ostao živjeti u Malešićima, nastavivši, od druge ratne školske godine, i rad u mjesnoj osnovnoj školi.

15 Prilikom eksplozije, Ibreškina štala se zapalila, pa je tijelo Džemala Bašića djelomično izgorjelo. Taj grozan prizor je ostavio težak utisak na pripadnike TO i uopće mještane Stjepan Polja.

16 Prema izjavama Enesa Imširovića, te Jasima i Dževke Avdića (video-materijal Sejde Mejremića).

17 Prema izjavama Jasima i Dževke Avdića (video-materijal Sejde Mejremića).

pojedince od paljevine. Štaviše, ti postupci nisu se dešavali samo u toku zauzimanja zaseoka, već i kasnije, a u tome su se isticali i pojedinci koji prethodno nisu uopće ni sudjelovali u borbi. Ovu činjenicu ističu neki od svjedoka i sugovornika s kojima je autor rada razgovarao, pri čemu se stječe utisak da je paljevina kuća u Ahmićima od većine pripadnika TO smatrana nepotrebnom i ružnom pojavom. Takve postupke su, kako je i ranije spomenuto, osudili Krizni štab MZ Malešići, te RjŠTO Malešići i OpŠTO Gračanica.¹⁸

U svakom slučaju, napadom na Ahmiće naoružani srpski ekstremisti na istočnom rubu zaseoka i padini Zečevog gaja natjerani su na povlačenje prema Lendićima. Kao što je i u prethodnom radu navedeno, pripadnici Teritorijalne odbrane su tog dana dospjeli na istočnu padinu Zečeva gaja, ispod okuke na cesti i raskrižja na kome se odvaja put za Mešiće, nadomak prvih lendičkih kuća – nekoliko stotina metara dalje od mjesta na kome su, dva dana kasnije, pretrpljeni teški gubici.

Znakovito je da citirani svjedok, Fikret Ibrišević, navodi da su primili *naređenje* o povlačenju. Da je pripadnicima TO *naređeno* da se povuku, u trenutku kada su preuzeli inicijativu na terenu, u svojim izjavama svjedoče i drugi sudionici dešavanja od tog dana.¹⁹

Inače, ocjena je neposrednih učesnika da su Lendići tog dana “mogli biti oslobođeni”. To argumentiraju činjenicom da neprijatelj nije imao uređene položaje, te da su selo

čuvali samo naoružani mještani, koje je već bio zahvatio strah. Nažalost, ta prilika nije iskorištena usljed nedovoljne organiziranosti i nedostatka jedinstvene komande, koja bi uvezala rasute jedinice i naredila djelovanje sa suprotne strane, od Gračanice.²⁰

Da je takva ocjena sasvim realna – svjedoči i zahtjev Rejonskog štaba TO Malešići, da se “riješe Lendići”. OpŠTO Gračanica je, međutim, još uvijek bio više nego suzdržan prema toj ideji.²¹ Takav stav je, sa svoje strane, produbljivao nepovjerenje ljudi i jedinica na terenu prema vojnom, pa i civilnom rukovodstvu.²²

OpŠTO Gračanica je ipak izdao naredbu Manevarskom vodu TO (bivši vod Patriotske lige) da iz Doma na Gaju krene na teren, “sa zadatkom da onemogući četnicima prodor u Stjepan Polje, a po mogućnosti da napreduje ka putu Karanovac – Lendići” (radi spajanja sa jedinicama TO iz Gračanice i odsijecanja Lendića).²³ Dakle, izvjesne ofanzivne poteze prema Lendićima u OpŠTO nisu isključivali, pa je vjerovatno da je zaista oprez i uvjerenje u nepovoljan odnos snaga bilo ono što je odvratilo komandu od napadnih borbenih djelovanja.

No, šta je bilo sa jedinicama na terenu?

O DOGAĐAJIMA I ZBIVANJIMA DO PODNEVA, 25. MAJA

Uspjesi prethodnog dana i prisustvo Manevarskog voda TO i Interventnog voda iz Brijesnice ohrabрили su lokalne borce i komandire (posebno Bajbagu), pa je 24. maja

18 Prema bilješkama iz dnevnika Ibrahima Nurkića, načelnika štaba u komandi OpŠTO, sa referisanja za datum 24. V. 1992.; također zapisnik sa proširenog sastanka Kriznog štaba sa komandnim kadrom RjŠTO, održanim 28. V. 1992. godine, Fragmenti arhive MZ Malešići, Zavičajna zbirka Gračanica.

19 ^{Npr.} Samir Mehinović, Jasim i Dževko Avdić i dr. (video-materijal Sejde Mejremića).

20 Prema izvaji Nermina Durakovića (komandira čete TO Malešići) i Suvada Delića (komandira voda u četi TO Malešići), video materijal Sejde Mejremića, također autorov razgovor s N. Durakovićem, zabilježen u Malešićima 2. IV. 2017. Inače, slično mišljenje imaju i drugi borci – neposredni sudionici.

21 O tome: Ibrahim Nurkić, *Dan za pamćenje: 25. maj 1992. godine*. U: Omer Hamzić i Mirzet Hamzić, *Obrana Gračanice* 25. 5. '92., Gračanica: “Monos”, 1996., 123-130 = Gračanički glasnik, XXII/43, 2017., 87-92.

22 To se razumije iz navoda većeg broja svjedoka (video-materijal Sejde Mejremića).

23 I. Nurkić, isto, 127 = 89.

zaista postojala volja da se krene i na same Lendiće, barem u prijepodnevnom satima. Za tu ideju oni su nastojali pridobiti nadređene komande, tačnije RjŠTO Malešići i OpŠTO Gračanica. Kako je spomenuto, Rejonski štab je imao određenog razumijevanja, s obzirom da su još 23. tražili da se “riješe Lendići”; u prethodnom radu je spomenuto da su oficiri u ovom štabu dogovorili s Bajbagom da se prije napada izvrši temeljito izviđanje. Što se tiče OpŠTO, po Ibrahimu Nurkiću, načelniku štaba, komanda je to kategorički odbila.²⁴ Međutim, neki drugi podaci svjedoče da se zauzimanje ili odsijecanje Lendića u najmanju ruku razmatralo kao opcija, pa su se čak razrađivali i takvi detalji poput rušenja Karanovačkog mosta.²⁵

Pristizanjem snažnih pojačanja na Lendiće (gdje su se, prema obavještajnim podacima OpŠTO, skoncentrirale snage jačine dvije čete, sa jednom dobrovoljačkom jedinicom od oko 80 ljudi, jednim tenkom i više oruđa) dovelo je do stišavanja borbenog raspoloženja, odvrativši od ideje za napad i samog Bajbaga. Na to je ukazano u prethodnom radu, a iz iskaza većeg broja učesnika, dalo se zaključiti da su se u posljednjepodnevnom satima, 24. maja svi pripremali ne za napad, već za odbranu!

Kako je u prethodnom radu opisano, uvečer 23. maja i tokom sutrašnjeg dana, 24. maja, postojala je namjera da se uspostavi linija od Dživraka, preko Cvara i istočne padine Zečevog Gaja do Šupljeg kamena, ali do

toga nije došlo, zbog nedostatka veze i koordinacije među komandama četa.²⁶ Tokom 24. maja središnje dijelove te linije, oko krivine ispod Zečevog gaja, zaposjeli su neprijateljski vojnici. Zvuci motornih pila su govorili da agresor uređuje i utvrđuje položaje. Gornije agresorskih snaga na Lendićima je izazvalo i zabrinutost u RjŠTO Malešići, koji je procjenjivao da se radi o pripremama za prodor preko Zečevog gaja i Malešića radi spajanja sa Visom i Trebavom.²⁷ Potpuno isto uvjerenje je vladalo i među ljudstvom, što potvrđuje veći broj izjava pripadnika Manevarskog voda TO, Bajbaginog Interventnog voda, kao i drugih jedinica TO.²⁸

Stoga se u ranim večernjim satima, 24. maja, uz osmatranje neprijateljskih pozicija, pokušala uspostaviti linija na samom Zečevom gaju, ispred Lovačke kuće, kao puno povoljnijem položaju. Privremeno se u tome i uspjelo, a linija je spojena s Mešićima; uz to su na cesti postavljene protutenkovske mine.²⁹ Iza ponoći, čula se buka motora agresorskog tenka koji se uspinjao prema Zečevom gaju; ali motor se ugasio negdje među kućama. U toku noći, pak, skoro svi pripadnici TO u tom rejonu su samovoljno napustili liniju, zbog čega su (kako je i u prethodnom radu navedeno) i mine morale biti uklonjene.

Dok se sve to odvijalo, u RjŠTO su odlučili da na teren upute izviđače, što je povjereno Osmanu Mehiću Tucku, komandiru Interventnog voda RjŠTO Malešići. Nakon što je prvobitno izviđanje, u 22:00 sata odgođeno,

24 Isto.

25 Up. prilog Hazima Vikala u publikaciji O. Hamzića i M. Hamzića, *Odbrana Gračanice*, 99-100; citat je naveden u prethodnom radu, na str. 68, napomena 42.

26 Nermin Duraković u izjavi datoj autoru navodi da je još 23. maja uputio komandiru čete u Stjepan Polje, Ibrahimu Čamdžiću Taletu, kurira sa navedenim prijedlogom, ali da se Čamdžić nije pojavio; isto spominje i u izjavi datoj Sejdi Mejremiću. Sa svoje strane, Čamdžić ističe da se 23. maja zapravo po prvi put “izašlo iz kuća” i da je “uozbiljena linija”; također navodi da je, uprkos prisustvu interventnih jedinica, sam očekivao zapovijed od nadređenih, koja nije stizala (video-materijal Sejde Mejremića).

27 Prema izjavi Fikreta Šuvalića, zamjenika komandanta RjŠTO Malešići, zabilježenoj u Gračanici 8. IV. 2017.

28 Na primjer, Omer Husanović, Muhibija Šestan, Safet Alić, Jasmin Avdić, Fikret Huskić i drugi (video-materijal Sejde Mejremića).

29 Izjava Nermina Durakovića, datoj autoru 2. IV. 2017.; također prema izjavi Suada Delića, komandira voda TO iz Golaća (video-materijal Sejde Mejremića).

Tucko i šestorica njegovih boraca, podijeljeni u dvije grupe, krenuli su pred zoru, 25. maja (oko 03:15 sati). Prilikom izviđanja su uočili dolazak dva kamiona sa vojnicima, PAT-a trocjevca i tenka, a na brijegu iznad Đurića su primijećena stražarska mjesta i mitralješko gnijezdo. Ujutro, oko 06:30 zatekao ih je agresorski napad, a bili su i sami otkrivena, te su se nakon kratke razmjene vatre preko Vrljice i Fazlija vratili u Malešiće; izviđači su ostali u Mešićima, dok je Tucko otišao u štab.³⁰

S obzirom da se Tuckova izviđačka grupa kasno vratila, može se reći da je agresorski napad, oko 06:30 ujutro, iznenadio branitelje. Izlazak agresorskih snaga na plato Zečevog gaja, snažna vatra iz pješadijskog i protuavionskog oružja, te kretanje tenka, koji je sa vrha uzvišenja (upravo sa mjesta gdje su prethodne noći bile postavljene mine) tukao po Malešićima – sve to je pokolebalo pripadnike TO na liniji prema Breziku. Međutim, Izlaskom Manevarskog voda TO Gračanica, Interventnog voda Stjepan Polje (Bajbaga), te Interventnog voda iz Brijesnice (Samir Mehinović), kao i većeg broja pripadnika TO koji tog jutra nisu bili u smjeni, linija odbrane je konsolidirana, dok se agresor povukao nekoliko stotina metara istočno. Manevarski vod TO, koji je zauzeo položaje

na samom Zečevom gaju, u tome je odigrao možda i najveću ulogu.

U prethodnom radu saopćeno je da je tog jutra, 25. maja, Manevarski vod TO znatno oslabljen otkazivanjem poslušnosti i faktički dezertiranjem većeg broja boraca. Trebalo je bliže rasvijetliti i tu epizodu. Preživjeli pripadnici ovog voda nerado o tome govore: za neke od njih, radilo se o “neizgrađenim”, “nemoralnim” osobama, koji su u jedinicu stupili ne radi odbrane i borbe, već “radi paketa”, pa čak i mogućnosti pljačke. Za druge, oni nisu htjeli ratovati, nego čuvati “svoje rođake i njihove magaze”.³¹ Do raskola u jedinici zapravo je došlo već prilikom pomjerenja u Stjepan Polje, kada su neki pripadnici samovoljno istupili iz voda, uzevši, navodno, učešća i u paljevini kuća u Ahmićima, skupa s nekim mještanima. Ta grupica nije ni noćila s ostatkom jedinice u kući Huse Tur-sunovića, a zatim je, izgleda, potakla još neke pripadnike voda na neposlušnost. Ukupno je dezertiralo petnaestak pripadnika.³² Ova je skupina, inače, svoje postupke pravdala navodnom “poslušnošću komandi”, izjavljujući da ne žele više biti u Manevarskom vodu i da se stavljaju na raspolaganje Opštinskom štabu TO – aludirajući na nepovjerenje i suzdržanost prema oficirima TO, kakvi jesu bili prisutni kod većine ranijih pripadnika Patriotske lige.³³

30 Izjave Osmana Mehića Tucka, Hasana Mujagića Gule i Muhameda Halilčevića Pape (zabilježio Omer Delić, 7.-8. juna 1992.); također prema izjavi F. Šuvalića; pogl. i: Omer Delić, *Malešići u odbrambenom ratu 1992.-1995. godine* (rukopis), 4-5, te priređena verzija ovog dijela rukopisa: *Neke dileme oko pokušaja zauzimanja utvrđene kote Zečev gaj, 25. 5. 1992.*, Gračanički glasnik, XXII/43, 2017., 42-44.

31 Izjave Omera Husanovića i Safeta Alića (video-materijal Sejde Mejremića), također izjava O. Husanovića data autoru 1. IV. 2017.).

32 U međuvremenu smo došli do spiska sa 17 imena (neka su prekrížena ili označena upitnikom), pripadnika Manevarskog voda, s naznakom: “pobjegli 25. maja” (fotokopija u posjedu autora). Nećemo, naravno, citirati dokument (*nomina sunt odiosa*), ali uvidom u imena zaključujemo da se teško može prihvatiti ocjena o “sumnjivom moralu” za većinu osoba sa tog spiska. Među njima ima i kasnijih dobrih boraca Armije RBiH, čak i šehida, tu je i slučaj gdje je jedan brat napustio položaj, a drugi ostao itd. Da li je kod nekih od ovih pripadnika voda u pitanju jednostavno bio strah...?

33 Prava je istina da se u tom vremenu osjećalo *uzajamno nepovjerenje* između ranijih pripadnika Patriotske lige i oficira OpŠTO. Mnogi od pripadnika Patriotske lige jednostavno nisu imali povjerenja u oficire, koji su se oživljavanjem i uspostavljanjem TO odjednom pojavili i preuzeli rukovodeće pozicije, dok su do tada u najboljem slučaju bili pasivni, a mnogi su iskazivali sumnjivo držanje u odnosu na pripreme otpora agresoru, pa čak i štetno djelovali (razoružavanje TO, izuzimanje vojne opreme, predaja evidencije vojnih obveznika na traženje JNA, podržavanje

To nepovjerenje se, inače, uzimalo i kao “dokaz” neposlušnosti i samovolje samog Manevarskog voda, iz čega su se onda izvodile spekulacije, da ne kažemo konstrukcije o navodnoj samovolji i samoinicijativnom “napadu”, izvedenom 25. maja, koji je završio katastrofalno. U stvari, kako ćemo vidjeti – desilo se upravo suprotno. No, kao primjer navodnog samovoljnog djelovanja ove jedinice spominje se navodno ignoriranje zapovijedi OpŠTO-a u toku 24. maja. I to zaslužuje kraći osvrt.

Kako je i u ranijem radu spomenuto, Ibrahim Nurkić piše da je OpŠTO “izdao naredbu da se Interventna-manevarska jedinica PL (Manevarski vod TO) do sljedećeg naređenja vrati u raniji rejon razmještaja, što, nažalost, nije do kraja ispoštovano”.³⁴ Šta je značilo “raniji rejon razmještaja”, nije jasno, kao ni formulacija “do kraja” – je li to dio jedinice poslušao naređenje, a dio nije? Omer Hamzić o tome piše eksplicitnije: “Interventna jedinica SDA, koja je bila stacionirana u Stjepan Polju, ‘Rejon farmi’, istog dana u prijepodnevnim satima prebacuje svoje ljudstvo na užareno područje Ahmića. Za taj manevar nije imala naređenje Općinskog štaba TO, kojem je formalno bila već potčinjena. U popodnevnim satima jedinica počinje pripreme za nastavak dejstava prema Lendićima iako je već bilo izdato naređenje da se sve jedinice zaustave na dostignutim linijama. U 14.45 sati Općinski štab TO naređuje da se Interventna jedinica vrati na stare pozicije. Vjerovatno je bilo ozbiljnih razloga da se isto naređenje ponovi i

u 16.30 sati... U 17.10 sati u Opštinski štab TO stiže obavijest da su pripadnici Interventne jedinice SDA preduzeli neke samovoljne akcije i da među njima ima ranjenih.” Međutim, uz citirani rad, autor prilaže i faksimil dokumenta “Hronologija događaja za 24. 05. 1992. god.”, u kome se, u smislu naređenja od 14:45 i 16:30 sati spominje samo “Interventni vod” – i ništa više.³⁵ A u Stjepan Polju su se u tom trenutku nalazila najmanje tri interventna voda.

U pokušaju provjere ovih navoda, autor je razgovarao sa više pripadnika Manevarskog voda TO. Niko od njih ne zna za spomenutu zapovijed, niti za “rejon farmi”, jer su svi bili smješteni u kući Huse Tursunovića, u mahali Ibrahimovići. Što se tiče 24. maja, tog dana nije bilo “prebacivanja ljudstva”, već je dan (kako je to i u prethodnom radu navedeno) proveden u izvidanju, a predvečer, kada se saznalo za gomilanje agresorskih snaga, u pripremi odbrane.³⁶

U svakom slučaju, Manevarski vod TO je, iako znatno oslabljen dezerterstvom, u jutro 25. maja ispunio svoju dužnost i izvršio zadatak zbog kojeg je, naredbom OpŠTO Gračanica, 23. maja oko podneva i prebačen na prostor Stjepan Polja: konsolidirao je linije odbrane i odbio agresorski napad.

Još jednom je potrebno naglasiti: tog jutra, koncentracijom ljudstva, izlaskom pješadije, tenka i PAT-a na vozilu na sam plato Zečevog gaja, napad je izveo agresor. Kako je u prethodnom radu spomenuto, Manevarski vod TO je, odbijajući agresorski napad, razvijen

---

pokušaja mobilizacije u JNA itd.). S druge strane, nekim od oficira su izgleda veći problem bili Manevarski vod TO (kojeg su i dalje nazivali “vod SDA”, “stranačka vojska”, “vjerska vojska...”), nego li JNA i velikosrpski agresor – to se jasno može uočiti iz zapisnika Savjeta za narodnu odbranu, kao i nekih drugih dokumenata. Ali to uzajamno nepovjerenje nije postojalo samo između oficira i Manevarskog voda, nego i drugih jedinica na terenu – Bajbagnog voda, Tuckovog voda, kriznih štabova i sl. To nepovjerenje je, u slučaju Manevarskog voda TO, bilo jedan od razloga zbog kojih se insistiralo na očuvanju samostalnosti ove jedinice.

34 I. Nurkić, *Dan za pamćenje*, 127 = 88.

35 Faksimil priložen na strani 33. Za događaj u 17:10 navodi se samo da su u “samovoljnoj akciji” ranjena “dva prip./adnika/ TO”.

36 Nije se sigurno radilo ni o Bajbagnom Interventnom vodu, jer je isti bio smješten u Džebama. Na pravcu od “rejona farmi” prema Karanovačkom mostu sutradan je djelovao Interventni vod iz Brijesnice.

u strijelce, s obje strane ceste, napredovao otprilike do štale Ibreške Mejrečića. Zbog jake neprijateljske vatre, ali i nedostatka veze sa jedinicama na lijevom i desnom boku (dijelovi čete TO Malešići, te Bajbagin vod), komandir jedinice Mehmed Ahmedbegović Meša je naredio da se povuku na polazni položaj, na liniju ispred lovačke kuće koja se pokušala uspostaviti 24. maja uveče.

Do kobnog pokreta u kojem je došlo do upadanja u neprijateljsku zasjedu, bilo je povremene razmjene vatre i pokušaja podvlačenja neprijateljskim položajima (jedan od njih je bio i pokušaj uništenja tenka, u kojem je poginuo Osman Ibrahimović iz Stjepan Polja, a ranjeni Nermin Duraković i Hasib Fehratović Pibe, zamjenik komandira Manevarskog voda). Najmanje jednom, novi je napad pokušao i agresor, kada se tenk od Mikine kuće (iz čijeg je dvorišta gađao Malešiće) ponovo uputio prema platou Zečevog gaja. Nakon što je u pravcu tenka ispaljena protuoklopna raketa iz "ose",³⁷ koja se aktivirala u granama, tenk se naglo povukao i više se nije pojavljivao na poprištu borbe.³⁸ Što se tiče Bajbaginog voda, koji je brojao tridesetak boraca, on je zaposjeo položaje par stotina metara južno, na prostoru između Zečevog gaja i zaseka Dživranci (u rejonu Tukovi – Starača, prema Cvarama). Jedna grupa boraca u izviđanju je preko Cvara neprimijećena došla do prvih lendičkih kuća, neposredno pored ceste – kojom je u tom trenutku prošao neprijateljski tenk, povlačeći se sa Zečevog gaja prema centru sela.³⁹ Zbog nedostatka sred-

stava veze i koordinacije među jedinicama, borbena djelovanja nisu mogla biti usklađena. Jedinice su trpjele nedostatak oružja i municije, a posebno je nedostajalo protuoklopnih sredstava i granata; vojne logistike također nije bilo, pa su sami komandiri pokušavali riješiti taj problem. Tako je Bajbaga išao u Piskavicu dopremiti minobacač 82 mm,⁴⁰ dok se Meša Ahmedbegović zaputio u Soko, u potragu za minobacačkim granatama i raketama za "osu".

SUDBONOSNI POKRET 25. MAJA: IPAK, NAREDBA!

Kako je navedeno u prethodnom radu, ključni i presudan trenutak borbi na Zečevom gaju desio se negdje neposredno oko podneva, tačnije oko 13:30 sati. Tada je Manevarski vod TO krenuo u pravcu istočnog dijela Zečeva gaja. Pri tome je upao u neprijateljsku zasjedu: u žestokoj borbi koja se, potom, na mahove razvila – život su izgubila devetorica boraca, pripadnika Manevarskog voda, odnosno četa mjesnih zajednica Stjepan Polje i Malešići.

Do pokreta je, kako je već opisano, došlo u trenutku dok je komandir Manevarskog voda TO Mehmed Meša Ahmedbegović bio odsutan sa terena (radi nabavke protuoklopnih sredstava i minobacačkih granata), a borce je neposredno poveo Hasib Fehratović Pibe, vojni instruktor u jedinici, ujedno i zamjenik komandira. Sada smo, međutim, u prilici potvrditi da *Fehratović to nije učinio*

37 Ručni protuoklopni raketni bacač M79.

38 Ovaj događaj spominje više svjedoka, ali se izjave o vremenu kada se to tačno desilo razlikuju. "Osu" je ispalio Omer Husanović, koji ni sam nije siguran, ali drži da se to desilo u popodnevnim satima, poslije drugog pokreta (u kome su pretrpljeni gubici). Ibrahim Nurkić piše da "četnici, ohrabreni našim gubicima, pokreću tenkove, vrše manevre sa namjerom da ih usmjere naprijed" (*Dan za pamćenje*, 130 = 91).

39 Prema izjavi Senahida Džebe, koji se nalazio u navedenoj grupi.

40 Senahid Kahrmanović, *Moja zona odgovornosti*, Gračanica: BZK "Preporod", 2008., 137; *Bitka na koti Zečev gaj*, 25. 5. 1992., Gračanički glasnik, XXII, 43, 52. Kahrmanović za minobacač piše: "Ja nisam čuo da se tog dana iz njega pucalo". Prema izjavi Suvada Delića (video-materijal Sejde Mejrečića), minobacač je opalio dvije granate, nakon čega mu se "postolje razletjelo", te su ga pokušavali zavariti u selu. Radilo se, inače, o jednom od prvih "Feringovih" minobacača – možda baš onome o kome piše Faruk Delić (*Listajući ratnu bilježnicu: prizori iz ratne bolnice u Sokolu prvih dana agresije na Bosnu i Hercegovinu*, Gračanički glasnik, XXII, 43, 94).

kretu, on je uočio Asima Šaku Škodu, zamjenika komandira čete, koji je rukom mahnuo, signalizirajući da krenu gore, dok se Tucko nalazio nešto ispred njega. Neki su od Malešaka tada izbili i na zaravan na brdu, opazivši pripadnike Manevarskog voda ispred.⁴⁵

Ko je zapravo izdao naređenje – pitanje je koje treba dodatno istražiti, ali je sasvim razumljivo da, nakon tragedije koja se zbila, niko u lancu komandovanja nije želio preuzeti tu odgovornost. Uz teške gubitke, dodatan razlog je bilo i spomenuto nepovjerenje između komande i oficira u štabovima, te boraca i komandira jedinica na terenu. Upravo u toj činjenici treba tražiti korijene priča, interpretacija i spekulacija, kakve su uglavnom širene usmeno, “kuloarski”, ponekad i kroz javne istupe, prerastajući u svojevrsan *spin* o navodno samoinicijativnom, samovoljnom, neodgovornom “napadu” – čime se, ustvari, skidala svaka odgovornost sa nadređenih komandi.⁴⁶

Taj *spin* je utjecao i na rijetke autore koji su se doticali ovih događaja, a koji ih uglavnom krivo tumače, sa stajališta da se radilo o neuspjelom pokušaju samovoljnog napada na Lendiće. Kritički osvrt na dosadašnju literaturu ćemo ostaviti za neku drugu prigodu. Za sada je, međutim, dovoljno konstatirati da ova nova saznanja opovrgavaju tvrdnje da je pokret, odnosno “napad” tog dana izve-

den samoinicijativno i bez naređenja, kako se ranije konstatiralo (ili “između redova” iščitavalo).⁴⁷

Naposlijetku, ostaje da se osvrnemo na par činjenica na koje smo ukazali u prethodnom radu. Istaknuto je da je Manevarski vod naprijed poveo Hasib Fehratović Pibe, predratni aktivni podoficir JNA, čovjek u čije se profesionalno vojničko znanje i iskustvo teško može posumnjati. Sada znamo da to nije učinio po vlastitoj volji i procjeni, već na osnovu primljenog naređenja – ali bez obzira na to, može se i dalje pretpostaviti da on, da je kojim slučajem procijenio kako navedenu naredbu nije moguće izvršiti ili je naređeni pokret preopasan, vrlo vjerovatno ne bi preuzeo takav rizik. Istina, neki od ranijih sugovornika – svjedoka i sudionika, koji nisu bili prisutni u trenutku prijema naređenja i koji su mogli potvrditi samo da je Fehratović poveo jedinicu – iskazivali su sumnju u njegovu sposobnost rasuđivanja u tom trenutku, s obzirom da je prethodno bio ranjen i da se iz bolnice vratio na teren. Rana koju je Fehratović pretrpio nije bila teška, ali je prilikom zbrinjavanja vjerovatno primio neke anestetike.⁴⁸ Neki od svjedoka potvrđuju da se prije sudbonosnog pokreta zaista žalio na vrtoglavicu.⁴⁹ Da li je to moglo negativno utjecati na njegovu svjesnost? Pravih dokaza za to, ipak, nemamo. No, u istom trenutku

45 Izjava Suvada Delića (video-materijal Sejde Mejremića).

46 S tim u vezi su i pokušaji da se Manevarski vod TO prikaže kao jedinica koja, navodno, nije pripadala legalnom okviru i sistemu Teritorijalne odbrane, pa se ona tako naziva “vod SDA” i sl. Iz rada o Patriotskoj ligi Gračanice, objavljenom u 45. broju “Gračanickog glasnika”, jasno je vidljivo da je bivši Manevarski vod Patriotske lige ne samo stupio u legalne okvire TO RBiH (na osnovu naredbe Predsjedništva BiH od 8. aprila 1992.), već da je to bila i prva postrojena jedinica OpŠTO Gračanica. U spomenutom radu su i priloženi i faksimili nekih dokumenata (službena iskaznica TO izdata Mehmedu Ahmedbegoviću, prva stranica evidencije pripadnika jedinice, rađene u službenom formularu “Spisak vojnih lica TO” koji je ovjeren pečatom OpŠTO-a, itd.) koji navedeno potvrđuju.

47 Tako oblikovan *javni stav* o događajima na Zečevom gaju vjerovatno je, na drugoj strani, utjecao na mnoge od neposrednih učesnika, posebno pripadnika Manevarskog i Bajbaginog voda, da s ogorčenjem tvrde kako su 25. maja od strane komande i OpŠTO u potpunosti ostavljeni na cjedilu, bez pomoći i podrške. “Nikakve pomoći nismo imali”, “Niko nije ni repom mahnuo”, “Ništa se nije od Gračanice radilo”, “Tenk se šetao ispred BST-a na Bahićima” i slične navode nalazimo u izjavama većeg broja sudionika. U prethodnom radu je pokazano da to, ipak, nije tačno.

48 Autor je u međuvremenu upozoren na ovu mogućnost, koju nije uzeo u obzir u prethodnom radu.

49 Tako npr. navodi u svojoj izjavi Safet Alić, pripadnik Manevarskog voda TO (video-materijal Sejde Mejremića).

kada je Fehratović poveo Manevarski vod TO, i komandiri iz Malešića – Asim Šako Škoda, Osman Mehić Tucko i drugi – povelili su svoje ljude. Šako je bio rezervni starješina JNA, Tucko je prošao obuku i stekao ratno iskustvo u hrvatskim oružanim snagama. Jednostavno, slijedili su naređenje, upavši u dobro postavljenu neprijateljsku zasjedu. Ni oni, niti onaj ko je naredio pokret – za to nisu mogli znati. Neprijatelj je tog dana jednostavno imao više sreće.

OKOLNOSTI STRADANJA BORACA TO BIH

Novi izvori do kojih smo došli bacaju nešto više svjetla i na okolnosti stradanja boraca Teritorijalne odbrane tog dana, u rejonu Zečeva gaja.

Prvi gubici, kako je i u prethodnom radu navedeno, zbili su se u jutarnjim satima, nakon odbijanja agresorskog napada, pri pokušaju uništenja agresorskog tenka. U iskazu Nermina Durakovića, zabilježenom 17. IX. 1992. godine, navode se potpuno identični podaci kao i u izvaji koju je Duraković dao autoru u aprilu 2017. godine: jedino u par detalja saznajemo nove podatke, naime da su skupa s Fehratovićem i Durakovićem u pokušaju učestvovali i Dževad Mehinbašić Miš (iz Donje Lohinje), te borac po nadimku Pići, kao i mladi vojnik iz Stjepan Polja kome Duraković nije znao ime.⁵⁰ Taj mladi borac biće i prva žrtva tog dana, pri čemu zaključujemo da je riječ o Osmanu Ibrahimoviću Čiši, rezervnom policajcu. Nakon prilaska položaju

tenka, slijedeći tragove na cesti, iznenadnog okršaja s agresorskim vojnicima i povlačenja stotinjak metara natrag, te razmjene vatre, u njihovu neposrednu blizinu je pala minobacačka granata, pri čemu je Fehratović lakše ranjen u vrat, Duraković u ruku, dok je “*borac iz St. Polja zadobio teške povrede i ostao je da leži na zemlji.*” Okrenuli su ga i vidjeli krv na licu; bio je mrtav. Nakon toga su se izvukli.⁵¹

Iako je u nastavku dana bilo međusobne razmjene vatre i manjih okršaja, gubitaka nije bilo sve do fatalnog pokreta Manevarskog voda i pripadnika TO iz Malešića, koji su upali u zasjedu, u “klin”, pri čemu je došlo do ranjavanja i pogibije više osoba. Pokušaji izvlačenja ranjenih i mrtvih donijeli su nove gubitke.

Nakon primanja naredbe za pokret, Manevarski vod TO se razvio u strijelce i krenuo duž puta koji vodi preko Zečevog gaja, prešavši liniju na kojoj se plato spušta u pravcu istoka. Dio boraca se dalje spuštao slijedeći put, prošavši dvije prve kuće, kada je iznenada iz šume otvorena vatra iz pješadijskog naoružanja, mitraljeza i protuavionskog topa.⁵² Izgleda da je prvi stradao bio Vedad Đonlić, koji je pogoden na samome putu, ne uspjevši da u trenutku pucnjave uskoči u šumu. Njega je pokušao izvući Zuhdija Šestan, ali je pogoden u grudima. Zuhdiju je sa čistine uspio izvući njegov brat Muhibija i dovući do šume, ali izložen žestokoj vatri, morao se dalje sam povlačiti.⁵³ Kako u izvorima stoji, grupa bo-

50 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-19/1-92 (predmet: Duraković /Murata/ Nermin).

51 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-19/1-92.

52 Neposredno pred otvaranje vatre, desio se jedan pomalo bizaran slučaj: jedan od boraca TO je ustrijelio svinjnu u dvorištu kuće (navodno je životinja krenula na njega, te se uplašio i opalio). U trenutku tog pucnja, otvorena je vatra iz šume preko puta. Taj detalj spominje više svjedoka. Izgleda da je taj pucanj potaknuo neprijateljske vojnike da otvore vatra – u trenu kada su prvi borci TO (Đonlić, Šestan...) već mimoišli najmanje jedan dobro maskiran agresorski rov u šumi. Šta bi se tek desilo da se neprijatelj još nekoliko minuta suzdržao od paljbe i pustio da i ostatak jedinice izađe na brisani prostor...?

53 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-10/1-92 (predmet: Đonlić /Abdulaha/ Vedad) i br. V/5-11/2-92 (predmet: Šestan /Habiba/ Zuhdija). Muhibija Šestan je i sam pogoden u predjelu grudima, ali mu je život spasilo pakovanje municije koje je nosio u džepu prsluka (prema izvaji Omara Husanovića, datoj

raca na tom prostoru vatrom je tučena sa tri strane.⁵⁴ **U međuvremenu, s druge strane ceste, u dvorištu kuće, agresorski hici su pogodili Izeta Nasića, koji je pretrpio teško ranjavanje u stomak, te Vahida Hankušića,** koji je, smrtno pogođen, pao preko Nasića. Ubrzo zatim je teško ranjen i Hasib Fehratović, a na istome mjestu ranjeni su i Mirzet Dogdić i Sead Dogdić,⁵⁵ kao i Suvad Delić.⁵⁶ Tu je poginuo i Šaban Memić.⁵⁷ Izgleda da je prilikom ovog prvog okršaja ranjen i Almir Šutić, pripadnik Manevarskog voda.⁵⁸

Kako se razumije iz izjave Osmana Mehića Tucka, u trenutku kada je otvorena agresorska vatra i kada je pao Vahid Hankušić, Tucko je rekao *“lijevom krilu od Haseljkovih kuća da otvori vatru, ali ona nije otvorena sa lijevog krila”*. Izložen vatri iz “protivavionca”, i Tucko je bio primoran da se povuče. Iz izjave njegovog suborca Hasana Mujagića, saznajemo da su se Malešaci nakon otvaranja vatre i prvih gubitaka povukli u pravcu Mešića, da bi tek potom otvorili vatru – međutim, na njih je tada *“otvorena vatra iz puškomitraljeza s boka između Gornjih Mešića i Lendića”*. Tada je i sam Mujagić ranjen, a smrtno je pogođen i Asim Šako.⁵⁹

U navedeno vrijeme, oko 14:00 sati, pored spomenutih, ranjena su još četvorica pripadnika čete TO Malešići: Omer Hasić, Smajo Okić, Husejin Delić i Osman Buljubašić.⁶⁰

U pokušaju izvlačenja stradalih boraca koji su ostali nadomak neprijateljski položaja došlo je do novih žrtava. U tom pokušaju, uz pripadnike Manevarskog voda TO, sudjelovao je i Hajrudin Džebo Bajbaga, komandir Interventnog voda iz Stjepan Polja. Obaviješten da su neki pripadnici TO stradali i ranjeni ostali u neprijateljskom području, Bajbaga se sa položaja svoje jedinice odmah zaputio prema platou Zečevog gaja, u namjeri da organizira njihovo spašavanje; tu je došao i dio Interventnog voda Samira Mehinovića. Skupa sa nekoliko pripadnika Manevarskog voda TO Bajbaga je krenuo naprijed, prema agresorskim položajima. Pogođen je mitraljeskim rafalom koji je probio pancirni prsluk i na mjestu ga usmrtio. U istoj prilici snajperskim hicem u glavu je ranjen Edin Grbić, pripadnik Manevarskog voda, koji se uprkos teškoj povredi sam uspio izvući.⁶¹

Poslije “drugog pokušaja izvlačenja mrtvih i ranjenih” (prilikom kojeg je stradao Bajbaga), na teren se iz Sokola vratio Mehmed Meša Ahmedbegović. Čuvši šta se desilo i saznajući za teške gubitke, kao i za mrtve i ranjene koji nisu bili izvučeni, pozvao je okupljene da krenu i pokušaju ih izvući; neki su odbili, kazavši da ne smiju. Meša se, praćen nekolicinom pripadnika svog voda, uputio ka mjestu stradanja. Na oko stotinjak metara, opazivši tijela mrtvih, on se – prema svjedo-

autoru 1. IV. 2017., također i izjava Muhibije Šestana, video-materijal Sejde Mejremića).

54 Isto, br. V/5-10/1-92.

55 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-23/1-92 (predmet: Nasić /Fehima/ Izet, 19. 09. 1992.), br. V/5-8/1-92 (predmet: Hankušić /Omera/ Vahid), br. V/5-4/1-92 (predmet: Fehratović /Omera/ Hasib), br. V/5-29/1-92 (predmet: Dogdić /Ahmeta/ Mirzet) i br. V/5-30/1-92 (predmet: Dogdić /Hasiba/ Sead); izjava Osmana Mehića data 8. VI. 1992. (zabilježio: Omer Delić).

56 Prema izjavi Suada Delića (video-materijal Sejde Mejremića).

57 S. Kahrimanović, *Bitka na koti Zečev gaj*, 53; O. Hamzić, M. Hamzić, *Obrana Gračanice*, 74-75.

58 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, V/5-27/3-93.

59 Izjava Hasana Mujagića data 7. VI. 1992. (zabilježio Omer Delić). Iz izjave Salke Hasića iz Malešića, koji je učestvovao u razmjeni i izvlačenju tijela poginulih boraca, stoji da je Šakino tijelo našao spustivši se ispod kuće Vljaka Đurića, kroz miniranu šumu, kod puta iz Mešića.

60 Spisak nestalih /poginulih/ lica u četi, dokument bez broja i datuma (Fragmenti arhive MZ Malešići, Zavičajna zbirka Gračanica).

61 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-9/1-92 (predmet: Džebo /Osman/ Hajrudin) i br. V/5-28/1-92 (predmet: Grbić /Ibre/ Edin).

čenju Omera Husanovića – “jednostavno bio izgubio”. Omer ga je tiho dozivao, “jer je krenuo prema prosjekotini u kojoj smo izgubili Bajbagu”, idući uspravno, “kao izgubljeno”. Odjeknuo je rafal i Ahmedbegović je pao. Našavši se u unakrsnoj vatri, Omer se povukao, vjerujući da je Meša ranjen i da čeka da se paljba utiša kako bi se izvukao. Svi su čekali, ali on se nije pojavljivao.⁶²

Posljednji pokušaj izvlačenja stradalih tog dana izveli su borci Bajbaginog voda, u kasnim poslijepodnevnim i ranim večernjim satima. Oni su se neprijateljskim položajima približili s južne strane, kroz šumu, prišavši s desnog boka agresorskih snaga, faktički ušavši među neprijateljske rovove. Bili su primijećeni, došlo je do žestoke razmjene vatre, koja je, po jednom od svjedoka, trajala više od sat vremena. Na tom mjestu poginuo je Mirsad Hamzić. Tu je ranjen i Hajrudin Mehić (pripadnik TO iz Brijesnice), kao i još jedan borac iz Bajbaginog voda. Njihovi suborci su ih, praćeni žestokom vatrom, uspjeli izvući – Mirsad Hamzić je, nažalost, ostao.⁶³

U međuvremenu, u rejon Brezika je stigla Interventno-manevarska jedinica Stanice javne bezbjednosti Gračanica, čiji su pripadnici, raspoređujući se na početku platoa Zečevog gaja, otvorili vatru po preostalim borcima Manevarskog voda TO i Bajbagine jedinice koji su se još uvijek izvlačili ili su se nalazili par stotina metara dalje. Na svu sreću, nesporazum je brzo otklonjen, bez težih posljedica, ali je i taj događaj ostavio dodatnu gorčinu kod preživjelih boraca ove dvije formacije.

Ukupni crni bilans tog dana bila su deseterica smrtno stradalih boraca, te veći broj

ranjenih. Prema jednome spisku ranjenih boraca u sastavu jedinica OpŠTO Gračanica, tog 25. maja 1992. godine ranjena su ukupno 16-ica pripadnika TO i SJB (policije); najveći broj njih upravo u rejonu Zečevog gaja. Usporedbom s drugim izvorima, izgleda da je taj broj bio i nešto veći.

UMJESTO ZAKLJUČKA: POKUŠAJ REKONSTRUKCIJE DOGAĐAJA

Novi podaci i saznanja prezentirani u ovome radu upotpunjuju nam sliku zbivanja na prostoru Zečijeg gaja i tromeđe Lendića, Malešića i Stjepan Polja majske dana 1992. godine.

U najkraćem, hronološki posložena, ta slika izgleda otprilike ovako:

19. maj (utorak):

Srpski ekstremisti iz Ahmića otvaraju vatru iz protuavionskog oruđa i pješadijskog naoružanja po Malešićima (mahale Hodžići i Mešići).

21. maj (četvrtak):

U večernjim satima, sa platoa Zečevog gaja iz bestrzajnog topa gađane linije odbrane Stjepan Polja i kuće u mahali Džebe; došlo do razmjene vatre, naoružani Srbi se povukli.

22. maj (petak):

Grupa boraca iz Malešića (Tuckov Interventni vod) i Sjepan Polja vrši izviđanje na Zečevom gaju i Ahmićima; primijećeno da je Ibreškina štala minirana.

23. maj (subota):

U eksploziji mine iznenađenja u štali Ibreške Mejremića poginuo Džemal Bašić i ranjen Vahidin Mejremić; na Brezik stigao Bajbagin Interventni vod, kao i ljudi Samira

62 Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-5/1-92 (predmet: Ahmedbegović / Muharema/ Mehmed). Omer Husanović je ove navode ponovio i u izjavi datoj autoru (1. IV. 2017.), ističući da je do početka šumice u kojoj su stradali borci TO pratio Mešu sam, dok su ostali borci koji su krenuli sa njima imali zadatak da ih vatrom pokrivaju. Uglavnom mrtvog Bajbagu, Meša se uspravio – Omer je uvjeren da je bio digao ruke učeci fatihu – i u tom trenutku je pogođen.

63 Prema izjavi Senahida Džebe, pripadnika Bajbaginog voda (zabilježeno 27. IV. 2019.); također prema izjavi Jasima i Dževke Avdića (video materijal Sejde Mejremića); Općinski biro za istraživanje rata i ratnih stradanja Gračanica, br. V/5-12/1-92 (predmet: Hamzić /Mehmeda/ Mirsad).

Mehinovića iz Brijesnice, koji organiziraju akciju izvlačenja Bašićevog tijela; dolazi do sukoba sa naoružanim Srbima na prostoru tzv. Vasića, te do samoinicijativnog napada na Ahmići zaposjedanja zaseoka. Pripadnici TO su izbili na istočnu padinu Zečevog gaja, prema Lendićima. Pokušaji uspostavljanja linije odbrane na tom pravcu ostali su neuspješni. Po naredbi OpŠTO, u Stjepan Polje je upućen Manevarski vod TO.

24. maj (nedjelja):

U toku dana, vrše se izviđanja terena; skupina boraca i komandira zahtijevaju od nadređenih da se krene u napad na Lendiće. Pristizanjem snažnih pojačanja u ljudstvu sa Ozrena, te dolazak tenka, odustaje se od napada i vrše se pripreme za odbranu; RjŠTO Malešići upućuje izviđačku grupu na teren.

25. maj (ponedjeljak)

Oko 06:30 sati agresorski napad na linije odbrane u rejonu Brezika, sa platoa Zečevog gaja djelovao tenk i protuavionski top (na vozilu); kolebanje na liniji zaustavljeno izlaskom interventnih jedinica. Manevarski vod TO uspostavlja položaje na zapadnom dijelu platoa Zečevog gaja, ispred lovačke kuće; desno od njih su se nalazili dijelovi čete TO iz Malešića, a lijevo, ispod Zečevog gaja, Bajbagin Interventni vod; dalje prema jugu, položaje su držali dijelovi čete TO iz Stjepan Polja, te Interventni vod iz Brijesnice. U toku prijepodneva, dolazilo je do povremene razmjene vatre i pokušaja privlačenja neprijateljskim položajima; pretrpljeni su i prvi gubici (jedan poginuli i dvojica ranjenih).

RjŠTO Malešići i OpŠTO nastoje koordinirati borbena djelovanja; naređen angažman jedinica RjŠTO Gračanica i Odreda TO u pravcu Lendića; oko 10:30 otpočinju žestoki artiljerijski napadi s Ozrena na Gračanicu i druga naselja, kao i na položaje TO;

Oko 13:30 stiglo je naređenje za pokret jedinica prema istočnom kraju Zečevog gaja i zaseoka Ahmići; naređenje primio Manevarski vod i jedinice TO iz Malešića. U pokretu dolazi do ulaska u neprijateljsku zasjedu, po-

gibije i ranjavanja većeg broja boraca. Do kasnih poslijepodnevni sati bila su najmanje tri pokušaja izvlačenja stradalih pripadnika TO, pri čemu su se gubici uvećavali.

Agresor je pojačavao djelovanje, dok je na liniji, uslijed demoralisanja, dolazilo do osipanja i smanjenja ljudstva. Po naredbi OpŠTO, na Zečev gaj je u ranim večernjim satima prebačena Interventna jedinica policije, koja je osigurala prostor. Borbe su se stišale sa nastupanjem mraka.

Ukupno je, u borbama za Zečev gaj, smrtno stradalo 10 pripadnika TO i SJB, dok ih je najmanje 17 ranjeno.

Još mnogo je stvari ostalo nedovoljno osvijetljeno, ali sigurno je da će se u budućnosti doći do detaljnijih saznanja i novih podataka. Prije svega, nedostaje nam pogled sa one druge, neprijateljske strane. O tome gotovo ništa nije napisano: ne znamo pouzdano ni kakvi su bili agresorski gubici. Karakter njihovog borbenog djelovanja bi također trebalo ispitati: sudeći po koncentraciji snaga, dolasku pojačanja, angažmanu najmanje jednog tenka – radilo se o nekoj ozbiljnijoj akciji, nečemu puno većem i ozbiljnijem od osvete zbog zaposjedanja Ahmića. Istaknuto je uvjerenje boraca TO na terenu, kao i nižih komandi, da se radilo o pokušaju agresorskog prodora preko Malešića, spajanju sa Trebavom i odsijecanjem zapadnih dijelova slobodnog teritorija općine Gračanica i područja današnjeg Doboja Istoka. Ukazano je da su zaista postojali agresorski planovi koji su predviđali ovakva djelovanja (plan "Drina").

S druge strane, pasivnost srpskih snaga na Visu izaziva određenu sumnju. Moguće je da se radilo o nekoj vrsti ispitivanja mogućnosti za stvarni, jači napad, a može biti jednostavno da ni snage velikosrpskog agresora još nisu bile dovoljno uvezane i spremne, barem kada je trebavski dio u pitanju (sa Visa je "zapucalo" tek u augustu 1992.). Moguće i da je prisustvo znatnog broja branitelja (u jednom trenutku, na širem području Zečevog gaja bilo je i do par stotina ljudi), uz prisutna

makar i oskudna protuoklopna sredstva i minobacače, obeshrabrilo srpske zapovjednike. Ali mogućnost da se uistinu radilo o jednom od pokušaja povezivanja Ozrena i Trebave ne smije se nipošto isključiti. Bilo je to vrijeme u kome je jedan od glavnih strateških ciljeva agresora bilo probijanje koridora između okupiranih oblasti u zapadnoj Bosni i onih u istočnoj Bosni, Podrinju, naslonjenih na Srbiju. Prije nego je taj cilj ostvaren u Posavini (tokom druge polovice juna), pravac preko Ozrena, Trebave na Majevicu bio je sigurno jedna od mogućih opcija.

U svakom slučaju, sve praznine i nedoumice ostaju za buduća istraživanja i članke, ali se pri tome iz vida nikako ne smije gubiti ona najbitnija stvar: borba na Zečevom gaju, 25. maja 1992. godine bila je **odbrambena borba**. Bila je to *odbrana ovih prostora i oružano suprotstavljanje agresoru* i njegovim mračnim ciljevima. Bila je to prva i najkrvavija bitka u kojoj se odlučivalo o sudbini Gračanice i njene okoline.

Sve ostalo – sporedne su stvari i nebitni detalji.

SUMMARY WHAT REALLY HAPPENED ON ZEČEV GAJ?

The article deals with the events that took place from the 23th to the 25th of May 1992 at the Zečev Gaj site, on the triple border between the villages of Stjepan Polje, Malešići and Lendići. Based on some previously unknown and unused historical sources, as well as the testimonies of a large number of witnesses and direct participants, the author presents new information and insights, and at the same time corrects some of the previous conclusions that were presented in the 43th issue of "Gračanički glasnik" (May 2017). Particular emphasis is placed on the events that took place on the 23th of May (the death of Džemal Bašić, the recovery of his body and the conflict with the armed Serb extremists, and the capture of the hamlet of Ahmići); as well as the fateful move of the Maneuver unit of the Territorial Defense of Republic of Bosnia and Herzegovina (TO RBiH) that happened around noon on the 25th of May. This move *was ordered*, and it was not a self-initiated action, as this article clearly proves. The paper also presents the circumstances of the casualties and wounded of TO RBiH members, as well as a reconstruction of the events that happened at that time at Zečev Gaj and the surrounding area.
